7.

Etimologii populare.

1. — Colecţia *De'la Românii din Serbia*, de Giuglea şi Vâlsan, are, în balada „Miu Aiducu“ (p. 76) versurile:

Da boierii ce mâncà?
— Sărai cigă şi păstrugă
Şi plătică *să-i dea* murgă...

Nu mai încape însă nicio îndoială, că acel „să-i dea“ e o simplă interpretare a lui *sadeà*, „curat, prisne, safi“; cf. p. 125:

Ciugă şi păstrugă,
Plăticuţă murgă,
Boieri mi-o mănâncă.

2. — Tot acolo, p. 162:

Lină verde de-un *ocleaz*

trebue înţeles ca: „*foileană* verde de atlaz (aclaz)“. Dovada — dacă mai e necesară — o dă versul: „*lină* verde catifeà“ (p. 163) comparat cu „frunză verde catifea“ (p. 153) din aceeaşi baladă a lui „Novac“; cf. şi p. 315: „Când oiu zice de-un atlaz“.

Verdele atlazului e tipic pentru popor, ca şi acel al mătasei: „Nalt ca casa, *verde ca mătasa*...“ (cimilitura nucului). Poporul îl întrebuinţează curent (*mătaşică* de la pp. 255, 258, e, fără îndoială, diminitivul lui *mătasă*), deşi literatura populară nu se fereşte nici de ... spanac:

„Când oiu zice de-un spanac“ —

începe „Colinda“ aceluiaşi „Novac“ [1].

3. — „Măr tostat“.

In colecţia de poezii populare, întitulată: *Spicuiri din Gorj*, a tânărului licean Nistor Nicolaescu (Şimleul-Silvaniei, 1926), sânt două cântece care încep cu: „Şi iar verde *măr tostat*“ (p. 69) şi „Foaie verde *măr tostat* (p. 99).

De fapt, dacă în alte cântece e vorba în adevăr de *măr*: „Şi iar verde de *măr dulce* (p. 60), „Foaie verde *măr mustos*“ (p. 87), „Foaie verde *măr creţesc*“ (p. 111), „Foaie verde *măr pălit*“ (p. 113), care poate fi însă şi *mărgălit* (mărgărit), „Frunză verde *măr dungat*“ (p. 119), poate şi: „Foaie verde *măr în lete*“ (p.

[1] Numeroase alte exemple cităm sub no. 3.

BDD-A14741 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:53:24 UTC)

90)[1], în cazul celor două cântece avem de a face, fără îndoială, cu o „etimologie populară" (a culegătorului?) din: *matostat*, numele cunoscutei pietre prețioase = ngr. αἱματοστάτης, „Blut-jaspis" (Tiktin. *s. v.*).

4. — „Păsmercen"?

Un cântec popular din col. Tocilescu (I, 1473) începe, în chip enigmatic, așà:

La *păsmercen* mi se plimbă,
Valerum Doamni,
Tot lleana mi se plimbă.
Plecaț', voi, meri, vârvureli
Să rup două fiăriceli...

E limpede însă, că (lăsând la o parte refrenul ce le desparte)

[1] Cf. și: „Frunză verde *măr pătat*", în recenta col. Gh. Cardaș (*Cântece poporane moldovenești*, Arad 1926, p. 167).

Foicică de-*arțăgaș* (p. 53) = *arțăraș* (*arțar*). — De reținut, ca termen de comparație, extrem de luxurianta colecție de „frunze verzi" (sau „foi"): *de-avrămească* (3), *colelie* (9) *busuioc* (10), *foare lată* (11), *lămâiță* (14), *de-o-lalea* (17), „*cosmetin*" (22), *stejerel* (23), *mărgărit* (27), *de trei mure* (28), *de trei fire* (29), *foi ș'o fragă* (30), *ș'o lalea* (31), *foi de nuc* (31), *mărăcine* (32), *peliniță* (34), *de-un bujor* (34), *de anghinare* (35), *foi trifoi* (37), *de-ormuz* (37), *solzi de pește, de lipic* (rimând cu „colnic", 39), *bob alună, bob năut* (40), *de susai* (41), *trei lămâi* (42), *foi de fag* 43), *firele, bob lalea* (44), *ca mura* (46), *trei grăunț, trei smicele, foi de tei* (47), *viorea* (48), *micșunea* (50), *trei zambile* (51), *trei migdale, popâlnic* (52), *de-o lăptucă* (53), *o buruiană* (54), *lobidragi, trei lămâi* (55), *de trei nuci* (56), *trei granate, bob făsui* (57), *d'un dudău* (58), *bob areu* (62), *foi de praz, de ghizdei* (63), *ca lipanu* (67), *trei masline* (70), *trei granate* (71), *trei bujori* (72), *de trei mure* (73), *pătrunjel* (74), *de alun* (74), *două poame* (80), *de-un spanac* (82), *trei oglici* (83), *sămulastră* (89), *de trei poame, de trei flori* (91), *mătăcină, trei spanace* (95), *de-o alună* (99), *trei lămâi* (99), *macului* (100), *de pe prund* (101), *rug și mure, leuștean* (103), *trei lalele* (104), *d'un areu* (107), *ca rugu* (109), *bob anglaz, bob areu, de-o cicoare* (110), *bob săcară* (112), *murele, ismă creață* (113), *foi de soc, foi de nucă* (114), *de-alisetru, de nisetru* (115), *de pelin* (117), *flori mărunte, murele* (121), *lemn câinesc* (122). — Ca termeni interesanți, notăm: *negru buștean* „negru ca tăciunele" (p. 15), *cârtogel*, dim. din *cârtog* „plast de fân" (p. 107), obișnuit: „culcuș, vizuină" (cf. Viciu, *s. v. cârtog*, „culcuș făcut din fân") = sl. *krtog* θάλαμος (dintr'un *Cârtogea*, probabil și: *Cârtojani*). — *Așezà(a)* (p. 17) e = a se logodì (cf. *așezământ* = logodnă). — „Neica-l ei" (p. 11) și „bărbat de-a două-ra" (p. 21) trebue ortografiate: *neic'al ei* și *bărbat de-a doua oară (adoară)*. — Terminul de „semi-balade" (p. 26) nu ni se pare fericit.

BDD-A14741 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:53:24 UTC)

versul al 3-lea răspunde la întrebarea celui dintâiu — şi atunci deslegarea enigmei se prezintă de la sine:

La *pas, măre, cine* mi se plimbă?

Sau, fiindcă se vorbeşte îndată de „meri“:

La *pas* (s. *la apă*) *su(b) meri cin'*, etc.

Asemenea amalgamări de cuvinte, subt înfluenţa ritmului allegro mai ales, sânt destul de fireşti [1].

5. — Mana (s. rugul)-Jidovului.

Numeşte popular, ca şi *smeură*, planta care, ştiinţific, se chiamă: *Rubus Idaeus* (v. Panţu, p. 269).

Jidovul (care aici nu înseamnă: „uriaş“) a răsărit de sigur prin etimologie populară: *Idaeus* (de la numele de munte cretan *Ida;* cf. rug-de-munte) a fost luat drept *Iudaeus*.

Numele german *Himbeere* (vg. *hintperi*) înseamnă, precum se ştie: „Beere der Hinde (Hirschkuh)“; cf. H. Marzell, *Unsere Heilpflanzen*, Freiburg im Breisgau, 1922, p. 64.

6. — Ţilidonie.

Intr'o reţetă pentru durere de ochi (Gaster, *Lit. populară română*, p. 540) se spune: „Să iai de la spiţărie zeamă de *helidoniea*, adică buruiana rândurelii, şi cu zeama aceia să speli ochii. — Chiag de ied să-l bei, şi cu zeamă de *Ţilidonie* să te ungi pă lângă gât“.

Identitatea lui *ţilidonie* cu „helidoniea“, *Chelidonium maius*, „rostopască, iarba rândunelii“, am relevat-o, în treacăt, altădată (*DR.*, I, 459). Aici voim să arătăm, în ce priveşte originea însăşi a formei *ţilidonie*, că ea se explică prin pronunţarea germană a lui **coelidonium, coelidonum,* „Geschenk des Himmels“, dublet de „etimologie populară“ al lui *chelidonium*, care ar explică, după Dr. H. Marzell (*Unsere Heilpflanzen: ihre Geschichte und ihre Stellung in der Volkskunde* — ethnobotanische Streifzüge —, Freiburg im Breisgau, 1922, p. 61), şi numele german de *Gottesgabe* [2].

V. Bogrea.

[1] Mai bizar e, că, uneori, ritmul e mai slab ca etimologia populară. Aşă, în versurile: „Bre! Avradini sictir! Cu toţii ne prăpădim“ (aceeaşi colecţie, p. 1614), *prăpădim* n'a putut sprijini destul pe *sictim* (cf. şi Dicţ. Acad., s. *avradini*) împotriva faimoasei variante populare.

[2] Planta *Poterium sanguisorba* se chiamă româneşte *cebarea* (Panţu 54) deci „potir“ (ciboria); dar numele pare tot atât de puţin popular, ca şi *bibernil* (după *Gartenbibernelle*: *ibid*).

BDD-A14741 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:53:24 UTC)